

ГОНЧАР Вячеслав Миколайович, здобувач Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка
ORCID ID: 0000-0002-9896-7767

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЯК ОБ'ЄКТ УПРАВЛІННЯ В МЕНЕДЖМЕНТІ ПІДПРИЄМСТВ

Гончар В. М. Організаційно-економічна безпека як об'єкт управління в менеджменті підприємств.

У статті здійснено ідентифікацію сутності «організаційно-економічна безпека» як об'єкта управління в менеджменті аграрних підприємств та здійснено обґрунтування принципів дотримання організаційно-економічної безпеки аграрних підприємств в їх менеджменті. Обґрунтовано наукове тлумачення дефініції «організаційно-економічна безпека підприємства» шляхом ідентифікації її як такої, що характеризує статичні та динамічні стани системи менеджменту підприємства, яким притаманні відсутність ризиків та загроз здійсненню основної діяльності, а також наявність організаційних та економічних можливостей протидії їх настанню в процесі створення стану захищеності економічних інтересів та результатів діяльності. Визначені складові організаційно-економічної безпеки аграрних підприємств: безпосередньо територія аграрного підприємства із властивими йому ознаками; основне виробництво та виробнича інфраструктура; соціальна інфраструктура як сукупність об'єктів та видів діяльності, які забезпечують задоволення культурних, організаційно-побутових та інших потреб працівників й населення сільських територій. Доведено, що статичні та динамічні безпечні стани діяльності аграрного підприємства складають сутність специфічний об'єкт управління в менеджменті. Встановлено, що при цьому доцільним є виділення організаційної та економічної складових дотримання стану захищеності інтересів підприємства та досягнення безпечних станів. Найбільш значним етапом в зазначеному процесі є встановлення ризиків та загроз за рахунок створення відповідних організаційних умов та вжиття управлінських заходів, а також провадження ринкової поведінки, орієнтованої на дотримання безпечного стану діяльності підприємства.

Ключові слова: організаційно-економічна безпека, система менеджменту, ризик, інструмент, механізм, принципи.

Постановка проблеми. Здійснення ефективної діяльності суб'єктами економічних відносин, передусім, підприємствами сфери матеріального виробництва в умовах ускладнення структурної побудови продуктових та ресурсних ринків, трансформацій інституційного середовища, цифровізації соціально-економічних процесів, поглиблення процесів економічної інтеграції, змін в товарно-галузевій спеціалізації виробництва та імплементації інноваційно-інвестиційної моделі розвитку потребує створення ефективних механізмів та систем захисту економічних інтересів та дотримання безпечного характеру здійснення основної діяльності. При цьому найбільш потужні виклики, ризики та загрози безпечності функціонування підприємств виникають в найбільш ефективних сферах, галузях та виробничих напрямках, зокрема, в агропромисловому виробництві. Останнє потребує зваженого підходу до управління дотриманням безпеки підприємства через застосування організаційних заходів та процедур, а також реалізацію відповідних стратегій економічного захисту інтересів в межах загальної стратегії розвитку підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організаційно-економічної безпеки аграрних підприємств є актуальними як

гарантія продовольчої та національної безпеки країни у цілому, вони активно вивчаються вітчизняними науковцями, такими як: Геєць В.М., Гук Н.А., Дуюнова Т.В., Жаліло Я.А., Кизим Т.С., Криленко В.І., Корб'як В.М., Мойсеєнко І.П., Ткаченко В.Г., Утенкова К.О. та деякими іншими. Однак, незважаючи на проведені цими вченими дослідження залишаються не вирішеними питання побудови універсальної теоретико-методичної бази щодо ідентифікації організаційно-економічної безпеки аграрних підприємств як об'єкту управління.

Мета статті. Метою статті є ідентифікацію сутності дефініції «організаційно-економічна безпека» в контексті процесу управління на аграрних підприємствах та визначення принципів дотримання організаційно-економічної безпеки аграрних підприємств в їх менеджменті.

Виклад основного матеріалу. Нагальною для аграрних підприємств України є проблема щодо формування й збереження та підвищення рівня їх організаційно-економічної безпеки. Її актуалізація спочатку пов'язувалась із значними негативними організаційно- та виробничо-економічними наслідками зміни форм власності й організації діяльності, втрат традиційних ринків збуту сировини й готової продукції, сталих

відносин з переробними та іншими підприємствами: 1) дезінтеграція регіональних виробничих структур та розбалансованість між їх сировинними й переробними ланками галузі; 2) розрив господарських зв'язків суб'єктів ринку; 3) згортання внутрішнього ринку та дисбаланс на рівні розвитку сільських територій і регіонального розвитку; 4) тимчасова втрата конкурентоспроможності національних товаровиробників порівняно з кращими світовими аналогами; 5) наростання соціальної напруги через появу безробіття, різке скорочення зайнятості сільських жителів та погіршення їх добробуту. Аналіз наявних наукових праць у визначеній

площині, виявляє відсутність єдності поглядів щодо ідентифікації категорії «організаційно-економічна безпека аграрних підприємств» як важливих суб'єктів здійснення агробізнесу. Окреслене становище пов'язано із наступною проблематикою: розглядом категорії як синоніму «економічної безпеки аграрних підприємств», що ідентифікується науковцями у різних ракурсах (а саме, як певна «здатність», «спроможність», «сукупність від'ємних властивостей» або «міра розвитку» їх діяльності. Основні наукові підходи до визначення категорії «економічна безпека аграрних підприємств» представлені автором у табл. 1.

Таблиця 1

Підходи до визначення сутності категорії «економічна безпека аграрних підприємств»

Автор	Сутність визначення	Конкретизація основних положень підходу	Структуризація категорії
Криленко В. [4]	Спроможність аграрних підприємств до розширеного відтворення, фінансово-економічної стійкості та максимальної відповідності еколого-виробничим і соціальним стандартам	Спроможність до стійкого економічного зростання; соціальної відповідальності.	Ідентифікує соціальну безпеку як складову економічної, розуміючи її як організаційно-економічну
Найденев Н. [5]	Діапазон рівнів економічних і соціальних показників, у межах яких аграрне підприємство протягом тривалого періоду стійко розвивається	Відповідність обґрунтованим критеріям та індикаторам	Показники соціальної й економічної складових безпеки є рівнозначними
Криворотов В., Калина А. [3]	Комплекс заходів, спрямованих на стійкий розвиток та вдосконалення економіки аграрного підприємства, що включає протидію зовнішнім та внутрішнім загрозам (через контроль взаємодії виробничої, соціальної та природної сфер)	Спроможність аграрного підприємства, у т.ч. через протидію ризикам до стійкого розвитку, постійного оновлення та вдосконалення.	Соціальна безпека розуміється як субкатегорія взаємопов'язана з економічною безпекою.
Цуканов В. [8]	Сукупність умов та факторів, що забезпечують захист від рейдерства, інновації, відтворення (через взаємодію виробничої, соціальної та природної сфер)		
Резніков О. [6]	Сукупність поточного стану, умов і факторів, які характеризують стійкість та наступність розвитку (через взаємодію виробничої, соціальної та інших сфер)		
Жаліло Я. [2]	Спроможність агробізнесу до розширеного самовідтворення з метою задоволення продовольчих потреб населення, протистояння дестабілізуючому впливу внутрішніх і зовнішніх чинників, забезпечення конкурентоспроможності у світовій системі господарювання	Сукупність від'ємних властивостей регіональної економіки, з точки зору здатності забезпечити прогресивний розвиток всіх її складових.	Соціальна безпека розуміється як складова економічної безпеки.
Чімітова А., Микільчина Е. [9]	Характеристика складових діяльності агроформування з точки зору його здатності до стійкого зростання в умовах соціальної та економічної невизначеності, протидії загрозам для продовольчої, національної й глобальної безпеки)		

*Узагальнено автором.

Необхідно вказати, що на сьогодні загальноприйняте розуміння безпеки пов'язують із «певним станом, при якому будь-який суб'єкт захищений і не зазнає збитків від негативного впливу будь-яких факторів» [2]. Крім того, враховуючи, що переважно виробничо-економічна діяльність у випадку аграрних підприємств формує сукупність їх доходів, майна, інших матеріальних та духовних цінностей, її стан, фактично, визначає їх економічну незалежність. Мова йде про

незалежність у формуванні та розвитку продуктивних сил, техніко-економічних відносин, власності, господарського механізму.

У свою чергу, вона є передумовою: 1) стійкого розвитку як такого, що характеризується керованістю, отже, й можливостями захисту від негативного впливу зовнішніх та внутрішніх дестабілізуючих факторів; 2) стійкого розвитку, що характеризується здатністю до прогресу та збереження своїх властивостей у довгостроковій перспективі. Таким чином,

аналіз основних підходів до визначення «економічної безпеки аграрних підприємств» дозволяє ідентифікувати її як стан їх виробничо-економічної діяльності, який характеризується цілісністю та взаємозв'язком її складових структурних елементів, фінансово-економічною стійкістю, розширеним відтворенням, що створюють можливості для стійкого розвитку у перспективі.

Систематизація позицій дослідників виявила відсутність єдності поглядів щодо ідентифікації змісту поняття «організаційно-економічна безпека підприємства», яка розглядається в дослідженнях різних авторів в таких ракурсах: 1) як синонім терміну «економічна безпека»; 2) як складова економічної безпеки підприємства, яка характеризується її дотриманням за рахунок вжиття організаційних заходів. При цьому нами обґрунтовано наукове тлумачення дефініції «організаційно-економічна безпека підприємства» шляхом ідентифікації її як такої, що характеризує статичні та динамічні стани системи менеджменту підприємства, яким притаманні відсутність ризиків та загроз здійсненню основної діяльності, а також наявність організаційних та економічних можливостей протидії їх настанню в процесі створення стану захищеності економічних інтересів та результатів діяльності.

Враховуючи, що фундаментальна економічна основа організаційно-економічної безпеки аграрних підприємств – це організація й концентрація виробництва, що проявляється у виробничо- і організаційно-економічних та екологічних процесах та явищах, які пов'язані з ринковим розвитком господарства та його інфраструктурним забезпеченням, нами виділені складові організаційно-економічної безпеки аграрних підприємств:

1) безпосередньо територія аграрного підприємства із властивими йому ознаками, такими як: природні агроресурси, матеріально-технічна база, соціальні та екологічні умови й економічна ефективність та ін.;

2) основне виробництво та виробнича інфраструктура (комплекс галузей, що обслуговують основне аграрне виробництво і забезпечують його ефективну економічну діяльність та конкурентоспроможність);

3) соціальна інфраструктура як сукупність об'єктів та видів діяльності, які забезпечують задоволення культурних, організаційно-побутових та інших потреб працівників й населення сільських територій.

Організаційно-економічна безпека аграрних підприємств розглядається нами як основоположна властивість й здатність їх до

функціонування й розвитку в ринкових умовах господарювання. Вона означає стійкість їх діяльності, належний ресурсний потенціал, наявність резервів на випадок форс-мажорних обставин, здатність до простого й розширеного відтворення. При цьому термін «організаційно-економічна» означає не тільки наявність фінансово- та виробничо-економічної складової у властивості й категорії безпеки. Вона стосується й екологічних чинників, параметрів та індикаторів ведення агробізнесу, адже сільське господарство, на відміну від інших галузей та видів діяльності, в своїй основі має природну основу і без неї просто не можливе. Соціальна складова причетна до всіх кадрових питань, трудових ресурсів, людського капіталу й інтелектуального потенціалу, адже саме аграрне виробництво є основою сільської економіки й основою життя сільського соціуму [1]. Тому забезпечення організаційно-економічної безпеки займає і/або повинне займати чільне місце у менеджменті суб'єктів господарювання агросфери.

Невід'ємною частиною менеджменту організаційно-економічної безпеки аграрних підприємств є інструменти та механізми її забезпечення на внутрішньогосподарському рівні, а також врахування особливостей системи засобів впливу держави (в особі законодавчих та виконавчих органів влади) на агробізнес. При цьому йдеться у т.ч. й про вітчизняні та іноземні великі аграрні корпорації або агрохолдинги із монопольним положенням на ринку, суб'єкти тіньової економіки).

Загальноприйнятим є виділення двох груп відповідних мікро- й макроекономічних інструментів прийняття управлінських рішень та їх використання у менеджменті на рівні суб'єктів господарювання агросфери:

Інструменти прямого впливу, які ґрунтуються на безпосередньому втручанні держави у економічні процеси та економічну діяльність суб'єктів агробізнесу. У межах цієї групи інструментів передбачається здійснення заходів із застосуванням інструментів адміністративного регулювання та використання бюджету в частині державних асигнувань, виплат, пільг або штрафів і санкцій.

Фактично, держава сьогодні не має достатньо дієвих засобів прямого впливу, здатних захистити слабкі фундаментальні економічні засади функціонування агроформувань, тобто їх неконкурентоспроможність, яка «не створює ефективну, здібну до інновацій систему виробництва товарів і послуг», отже, не забезпечує саморозвиток й

економічне зростання й власну організаційно-економічну безпеку.

Саме тому у глобалізованому економічному просторі формується безпосередня залежність організаційно-економічної безпеки аграрних підприємств від конкурентоспроможності їх товарів і послуг та власне їх конкурентоспроможності, як сукупності якостей відповідної основи, здатної забезпечити стійкий розвиток й організаційно-економічну безпеку на перспективу.

Таким чином, мікро- та макроекономічні інструменти управління розвитком та функціонуванням аграрних підприємств, їх організаційно-економічною безпекою й підвищенням її рівня мають велике значення у їх тактичному й стратегічному менеджменті. Серед них як найбільш ефективні виділяються цінове регулювання й митна політика, встановлення стандартів, нормативів і керівництв з якості продукції, оподаткування [1]. Менш ефективними й такими, що потребують подальшого розвитку, є інструменти кредитування, страхування, валютного регулювання, реінвестицій, формування вільних економічних зон і територій пріоритетного співробітництва. З іншої сторони, подальших досліджень потребує не тільки оптимізація вказаних інструментів як процес, але й визначення її шляхів.

Важливим є доповнення складу та забезпечення впливу на ті або інші сторони організаційно-економічної безпеки аграрних підприємств підготовки кадрів і збереження робочих місць, скорочення плінності фахівців, вирішення екологічних проблем, проблем підвищення природної продуктивності агроресурсів, створення додаткових або супутніх видів діяльності. При цьому необхідно враховувати й використовувати механізми їх співіснування у менеджменті агроутворень з мікроекономічними інструментами прийняття управлінських рішень щодо стійкого розвитку й підвищення рівня організаційно-економічної безпеки – диверсифікацією виробництва, кооперацією та інтеграцією, соціальною відповідальністю та іншими важливими заходами й чинниками.

Таким чином, організаційно-економічна безпека, як сукупність безпечних та захищених станів, складає сутність специфічного об'єкта управління в менеджменті підприємств. При цьому доцільним є виділення організаційної та економічної складових дотримання стану захищеності інтересів підприємства та досягнення безпечних станів. Останнє передбачає формалізацію процедур реагування менеджментом

підприємства на виникнення ризикових подій та прояви загроз. Ключовими з цих процедур є елімінавання ризиків та загроз за рахунок створення відповідних організаційних умов та вжиття управлінських заходів, а також провадження ринкової поведінки, орієнтованої на дотримання безпечного стану діяльності підприємства.

У залежності від рівня розвитку економічного потенціалу змінюються комбінації заходів, спрямовані на досягнення безпечних станів (рис. 1).

Крім того, суттєвий вплив на дотримання організаційно-економічної безпеки здійснюють інституційні фактори зовнішнього середовища. Варто зазначити, що принципи врахування інституційних впливів в процесі управління організаційно-економічною безпекою підприємств аграрної сфери, які ґрунтуються на врахуванні глобальних чинників розвитку, положень національної та регіональних стратегій організаційно-економічної безпеки; пов'язані з підтримкою та підвищенням конкурентоспроможності підприємств та їх продукції.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, наукове тлумачення дефініції «організаційно-економічна безпека підприємства», зміст якої характеризує статичні та динамічні стани системи менеджменту підприємства, яким притаманні відсутність ризиків та загроз здійсненню основної діяльності, а також наявність організаційних та економічних можливостей протидії їх настанню в процесі створення стану захищеності економічних інтересів та результатів діяльності. При цьому встановлено, що вказане поняття може розглядатися в двох ракурсах, а саме як синонім терміну «економічна безпека», а також як складова економічної безпеки підприємства, яка характеризується її дотриманням за рахунок вжиття організаційних заходів.

Статичні та динамічні безпечні стани діяльності підприємства складають сутність специфічний об'єкт управління в менеджменті. При цьому доцільним є виділення організаційної та економічної складових дотримання стану захищеності інтересів підприємства та досягнення безпечних станів. Останнє передбачає формалізацію процедур реагування менеджментом підприємства на виникнення ризикових подій та прояви загроз. Ключовими з цих процедур є елімінавання ризиків та загроз за рахунок створення відповідних організаційних умов та вжиття управлінських заходів, а також провадження ринкової поведінки, орієнтованої

Інноваційні напрями менеджменту підприємств

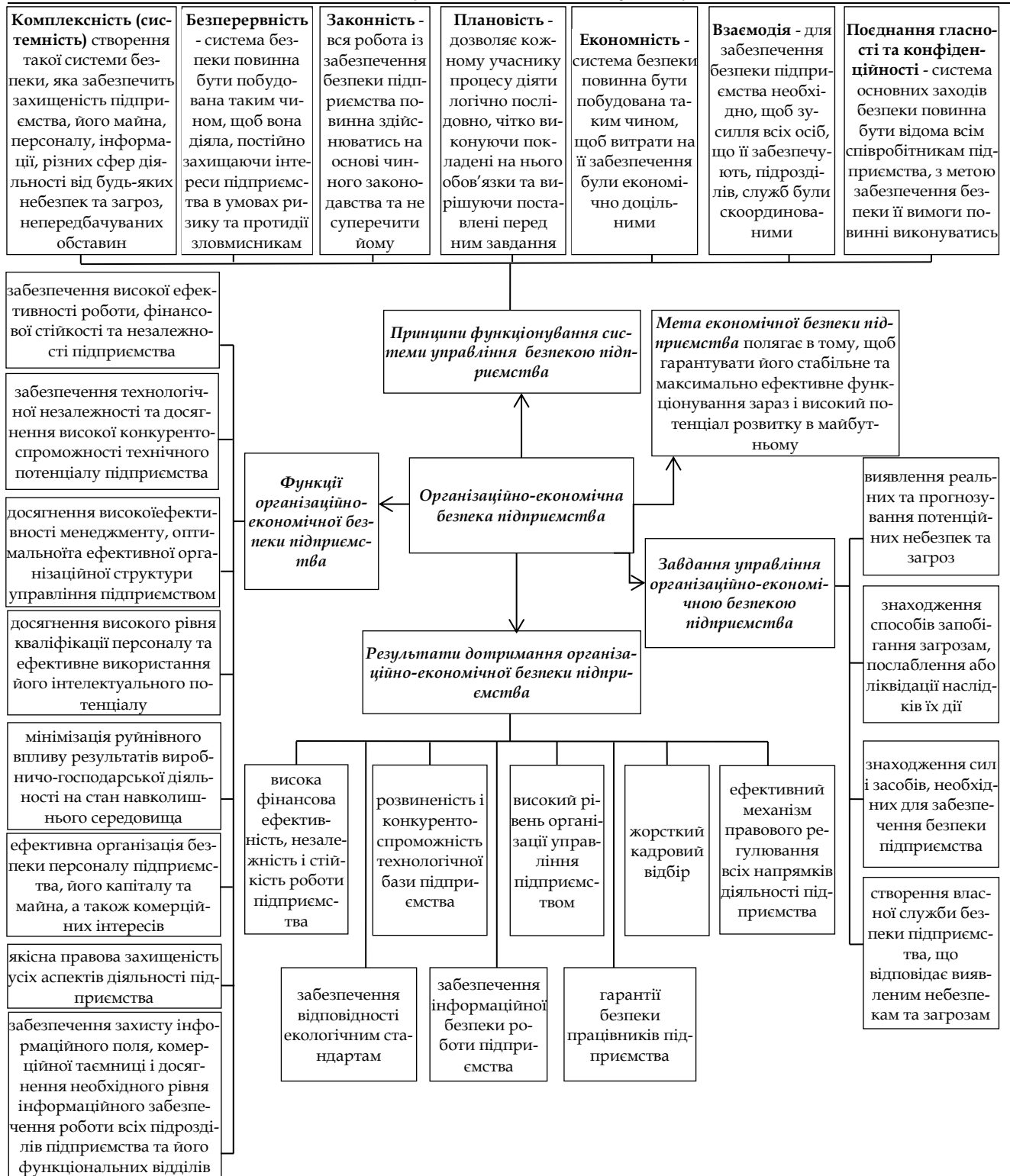

Рис. 1. Ідентифікація принципів дотримання організаційно-економічної безпеки підприємства в їх менеджменті* *Узагальнено автором.*

на дотримання безпечного стану діяльності підприємства. В свою чергу, комбінацію вказаних процедур визначає рівень розвитку економічного потенціалу підприємства.

Література.

1. *Дуюнова Т.В.* Управління економічною безпекою аграрних підприємств: системи, механізми, інструментарій: монографія. Харків: Смуґаста типографія, 2018. 321 с.
2. *Жаліло Я.* Економічна стратегія як категорія сучасної економічної науки. *Економіка України*. 2005. № 1. С. 19-27.
3. *Криворотов В.В., Калина А.В., Эриашвили Н.Д.* Экономическая безопасность государства и регионов. М.: Юнити-Дана, 2011. 352 с.

4. Криленко В.І. Економічна безпека аграрного сектору: проблеми регулювання та забезпечення: монографія. Миколаїв: В.П. Шамрай, 2014. 467 с.
5. Найденов Н.Д. Основные понятия менеджмента: глоссарий. URL: http://vocable.ru/dictionary/916/word/yeko_nomicheskaja-bezopasnost-regiona
6. Резніков О.Л. Забезпечення соціально-економічної безпеки регіону. Нагальне завдання сьогодення. *Економіка промисловості*. 2008. Т. 1 (40). С. 78-83.
7. Утенкова К.О. Економічна безпека аграрного сектора: теорія, методологія, практика: монографія. Харків: ПромАрт, 2020. 360 с.
8. Цуканов В.Х. Экономическая безопасность: сущность, факторы влияния и методы обеспечения. Челябинск: Челябинский Дом печати, 2007. 443 с.
9. Чимитова А.Б., Микуньчинова Е.А. Вопросы устойчивого и безопасного развития экономики региона. Улан-Удэ: Изд-во ВСГТУ, 2007. 215 с.

Reference

1. Дуїмова, Т.В. (2018). *Upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu ahrarnykh pidpriemstvo: systemy, mekhanizmy, instrumentarij*. [Management of economic security of agrarian enterprises: systems, mechanisms, tools]. Smuhasta typohrafiia, Kharkiv. Ukraine.
2. Zhalilo, Ya. (2005). «Economic strategy as a category of modern economic science». *Ekonomika Ukrainy*. no. 1, pp. 19-27.
3. Krivorotov, V.V., Kalina, A.V., Eriashvili, N.D. (2011). *Ekonomicheskaya bezopasnost gosudarstva i regionov*. [Economic security of the state and regions]. Yuniti-Dana. Moscow. Russia.
4. Krylenko, V.I. (2014). *Ekonomichna bezpeka ahrarnoho sektoru: problemy rehuliuivannia ta zabezpechennia*. [Economic security of the agricultural sector: problems of regulation and provision]. V.P. Shamraj. Mykolaiv. Ukraine.
5. Naidenov, N.D. (2014). The basic concepts of management: a glossary. Available at: <http://vocable.ru/dictionary/916/word/yekonomicheskaja-bezopasnost-regiona>.
6. Reznikov, O.L. (2008). «Ensuring socio-economic security of the region. The urgent task of today». *Ekonomika promyslovosti*. vol. 1 (40), pp. 78-83.
7. Utenkova, K.O. (2020). *Ekonomichna bezpeka ahrarnoho sektora: teoriia, metodolohiia, praktyka*. [Economic security of the agricultural sector: theory, methodology, practice]. PromArt. Kharkiv. Ukraine.
8. Cukanov, V.H. (2007). *Jekonomicheskaja bezopasnost': sushhnost', faktory vlijaniija i metody obespechenija*. [Economic security: essence, influencing factors and security methods]. Cheljabinskij Dom pečati, Cheljabinsk. Russia.
9. Chimitova, A.B., Mikul'chinova, E.A. (2007). *Voprosy ustojchivogo i bezopasnogo razvitija jekonomiki regiona*. [Issues of sustainable and safe development of the regional economy]: Izd-vo VSGTU. Ulan-Undje. Russia.

Abstract.

Honchar V. M. Organizational and economic security as a management object in enterprise management.

The article identifies the essence of «organizational and economic security» as an object of management in the management of agrarian enterprises and substantiates the principles of compliance with the organizational and economic security of agrarian enterprises in their management. The scientific interpretation of the definition «organizational and economic security of the enterprise» is substantiated by identifying it as one that characterizes the static and dynamic states of the enterprise management system, which are characterized by the absence of risks and threats to the implementation of the main activity, as well as the presence of organizational and economic opportunities to counteract their occurrence in the process of creation state of protection of economic interests and results of activity. The components of the organizational and economic security of agrarian enterprises are defined: directly the territory of the agrarian enterprise with its characteristic features; basic production and production infrastructure; social infrastructure as a set of objects and types of activities that ensure the satisfaction of cultural, organizational and household and other needs of workers and the population of rural areas. It has been proven that static and dynamic safe states of an agricultural enterprise constitute the essence of a specific object of management in management. It was established that it is expedient to highlight the organizational and economic components of compliance with the state of protection of the company's interests and the achievement of safe conditions. The most significant stage in the mentioned process is the establishment of risks and threats due to the creation of appropriate organizational conditions and the adoption of management measures, as well as the implementation of market behavior aimed at maintaining a safe state of the enterprise's activities. It is proven that the combination of the specified procedures determines the level of development of the economic potential of the enterprise.

Keywords: organizational and economic security, management system, risk, tool, mechanism, principles.

Стаття надійшла до редакції 21.03.2021 р.

Бібліографічний опис статті:

Гончар В.М. Організаційно-економічна безпека як об'єкт управління в менеджменті підприємств. Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2021. № 3. С. 72-77.

Honchar V. M. Organizational and economic security as a management object in enterprise management. Actual problems of innovative economy. 2021. No. 3, pp. 72-77.